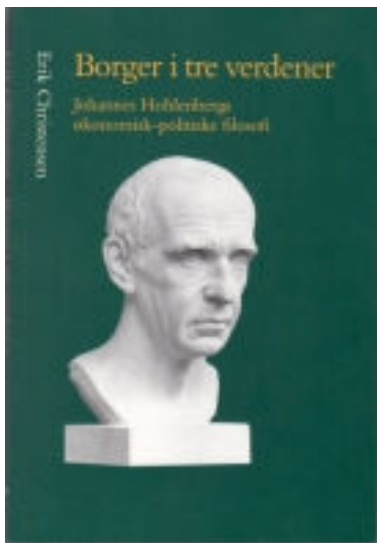

Borger i tre verdener

Per-Olof Johansson

Erik Christensen: Borger i tre verdener.
144 sider, ISBN: 9788776745455
Syddansk Universitet / Syddansk
Universitetsforlag.
Kr. 148,00

Karsten Lieberkind her anmeldt denne Erik Christensens bog 'Borger i tre verdener' om Johannes Höhlenbergs tanker om økonomi: http://kritiskdebat.dk/articles.php?article_id=963, Her får man både en oversigt over bogen men også over Höhlenbergs tanker.

*Selv forsøgte jeg i 1977 med en artikel i Fælleden at introducere Höhlenbergs tanker om økonomi under titlen "Tillid til den skabende evne".
<http://per-olof.dk/hohlenberg.pdf>*

Det følgende er derfor ikke et referat af bogen, men blot en nogle overvejelser om forudsætningerne for overhovedet at tænke nyt.

Der er mange detaljer at hefte sig ved i denne bog. Et af de fundamentale problemer man støder ind i for at kunne læse bogen er, at den såkaldte økonomiske videnskab har slået sig op netop som 'videnskab', dvs sat rammerne for diskussionen et andet sted, end de bør være.

Som udgangspunkt henter jeg støtte i min egen artikel fra 1977:

"Uden at være økonom af uddannelse, beskæftigede den danske forfatter og filosof Johannes Hohlenberg sig indgående med centrale økonomiske spørgsmål. Nationaløkonomien har kæmpet en hård kamp for af rang, om ikke at blive opfattet som en naturvidenskab så for dog, at blive opfattet som værende af en lignende vigtighed. For at kunne fastholde sit "image" klynger man sig til sin selvskabte begrebsverden. Gunnar Myrdal siger: "Resultatet er, at en akademiker nu er i stand til at blive professor i nationaløkonomi, og måske med tiden en førende nationaløkonom, skønt han kun har et yderst fragmentarisk kendskab til det samfund han udforsker. Ved at vide så lidt om virkelighedens verden og om hvad andre samfundsforskere er kommet underfund med om denne verden, kan han mere uforstyrret af tvivl forblive i sin og sine kollegers lille model-verden." Også Keynes var opmærksom på denne fare, specielt hvor den fastlåste begrebsverden forhindrer økonomien i at sætte sig ind i andres tanker om "hans" fag. Han vedkender sig således, hvordan han på mangelfuldt grundlag afviste tyskerens Gesells arbejder. Og hvordan han senere kom frem til at måtte give ham ret et langt stykke ad vejen."

Trediverne førte til adskillige ændringer i det økonomiske system, først og fremmest personificeret ved Keynes og hans logik: At statsforbrug kunne være en nødvendig forudsætning for at komme på fode igen. Det var en radikal anderledes tankegang end den herskende – men var den radikal nok? Keynes var afgjort pragmatiker og fra hans synspunkt var hans medicin ikke det sidste svar på samfundsøkonomiens indretning, men noget som kunne gøres. Utroligt er det jo, at her kan én mands tanker få en så kolossal vægt. Der var mange forudsætninger, der skulle være i orden, for at det resultat kunne nås: Tankerne i sig selv er ikke nok, de skal komme på rette tid og sted fra den rette person, placeret på det rette sted i samfundet.

Men tankerne må dog være der, og spørger man, om der kan tænkes andre tanker om økonomien, end hvad universiteterne i dag kan præstere, må svaret være, at det må en nødvendighed, at nye tanker skal fødes!

Som et eksempel på, hvordan andre tanke om samfundsøkonomien kunne se ud, har Erik Christensen samlet et antal af Johannes Hohlenbergs artikler fra 30'erne og givet dem en god introduktion med, samt sat nogle overvejelser

om disse tanker til afslutning. For ingen ville kunne tage Hohlenbergs helhed i baglommen og gå ud og reformere verden. Men han viser os, hvor fundamentalt anderledes man kunne tænke og skal give os inspiration til at tænke lige så radikalt, for at krisen kan overvindes. Ikke specielt krisen fra 2008, men krisen som ligger i hele det, vi i dag kalder markedstænkningen, som styrer alt, hvad der foregår.

'Borger i tre verdener' hedder bogen, fordi Hohlenberg bygger sine tanker op omkring den opfattelse, at vi kan anskues ud fra tre forskellige roller her på jorden: som kulturelt set suveræne selvstændige individer, som retssubjekter og som markedsdeltagere og at der bør være klare grænser mellem vor optræden i de forskellige sammenhænge.

For den som ikke lige er klar til at gå ombord i linkene fra toppen, kan jeg da som orientering nævne nogle kapiteloverskrifter, det giver måske en fornemmelse af, hvad der her bydes på: 1. Statens historiske udvikling. 2. Statens funktioner. 3. Økonomiens funktioner. 4. Det kulturelle liv. 5. Tregrening af samfundsfunktionerne. 6. Det internationale samfund. 7. Arbejdsløshed. 8. Samfundsarven og nationaldividenden.

Situationen taget i betragtning må det undre en, at alle reformsnakkende kommentatorer ikke her griber chancen for at lytte med, vurdere sagen og prøve at komme med bud på, hvordan vi i dag kunne tænke tilsvarende radikalt. Er der ingen økonom, der melder sig og prøver om der eventuelt skulle være groet mos på hans tankegang? Vi hylder den frie forskning – men hvor tænkes der frit? De som sidder på magten, vil ikke gerne se systemet ændret, blot gerne reddes op på land, som vi har set.

Jeg er ikke økonom, jeg kan ikke anmelde denne bog som økonom. Men jeg kan læse, at her tages udgangspunkt et andet sted i samfundsdebatten, end der hvor vi lever nu. Her fremmanes en anden verden som en realistisk mulighed, og det bør vi tale om. Måske ikke for at bruge 'modellen' i og for sig, men bruge den til at forholde os friere til den tankegang, som nu styrer debatten. Erik Christensen tilbyder med sin udgivelse en mulighed for at tænke anderledes. Dagens politiske debat tager i uhyggelig grad udgangspunkt i konkrete sager, som om det økonomiske system er uforanderligt og kun et spørgsmål om højre eller venstre om.

Det er en tankegang, som denne bog prøver at slå et stort hul i. Det er ikke kun et spørgsmål om "offentligt" forstået som "statsligt" eller "privat" forstået som "privatkapitalisme". Da dette debatskema er så fremherskende, er det ikke nogen enkel opgave at introducere en anden. Det gør Erik Christensen imidlertid på en klar og forbilledlig vis. Der skal nemlig noget til, når artikler fra 1930'erne skal fremlægges i 2010'erne. Hans redegørelse for Johannes Hohlenbergs tanker placerer dem selvfølgelig i sin tid, men trækker linjerne op til nutiden og finder paralleller til hans tankegang.

Johannes Hohlenberg skriver klart – men meget koncentreret. Der er ingen "fyldsak". Læserne gør nok bedst i at gemme alle indvendinger til efter læs-

ningen – læs artiklerne som ”science fiction”, hvor vi jo gerne accepterer et væld af usandsynligheder.

Mange mennesker jorden over har måttet mærke følgerne af den krise, som startede 2008 – og mange har ikke. Alle har vi da hørt om den. Hvad vi tilsyneladende er vidne til er, at man forsøger at komme tilbage på sporet uden alt for drastiske ændringer. Underforstået: Systemet er godt nok – der skal bare lappes hist og her. Den store alt omfattende kursændring er der ikke blevet lagt op til.

Hvad der springer den læge avislæser i øjnene er, at man forsøger at finde nogle syndebukke – bankfolk, lånehajer, byggematadorer – det er deres skyld og ikke systemets, hvad navn vi nu ellers skal sætte på systemet – hvis det da overhovedet ER et system.

Man kan så spørge sig selv om denne krise er noget selvstændigt eller om den har rod i systemet – om den ikke kom som resultat af at væsentlige huller i systemet igen igen var fundet af de geschäftige, der så overdrev deres muligheder og måtte falde og næsten rive os alle med i købet.

Krisen i trediverne gav anledning til adskillige kursændringer men var 2. verdenskrig ikke en del af dem? Var den krig ikke udsprunget af en tåbelig forståelse efter første verdenskrig af systemet?

Så dette er hvad jeg finder, bør være det væsentlige resultat af denne udgivelse: Hvis der skal ske fundamentale forandringer i samfundet, kunne det ske ved, at mange begreber fik et nyt indhold. Uden vi har besluttet det, er det jo lykkedes for nogen på den ene side at få ”privatisering” til at fremstå som noget positivt, samtidigt med at de selvsamme har ladet området, der kan forstås som ”privat”, blive mindre og mindre. Hvad enten det gælder familieforhold, økonomi, færden på offentlige steder eller i hjemmet – og borgerne bidrager selv til denne udvikling med deltagelse i reality shows, brug af telefon på offentlige steder helt uafhængigt af, hvem som lytter med – eksemplerne er mangfoldige. Her er vi udsat for en glidende begrebsforandring – det var vel bedre, om vi satte os for med bevidstheden i behold at ændre begreber og dermed kursen. Hvis en bog som denne ikke kan finde plads i det offentlige debatrum er en sådan forhåbning dog allerede dermed skudt ned.

Et apropos: Per-Olof Johansson **Keynes og Myrdal** om økonomi og menneske. Utraditionel sammenstilling af de to økonomer og deres syn på udviklingen og verdens fremtid. Fremtiden nr. 6, 1975, s.31-41
http://www.per-olof.dk/key_myrd.pdf